

הרישומים החבויים של זהרה דוגן

בשנת 2017, זהרה דוגן נשפטה לשנתיים ועשרה חודשים בבית הסוהר, עקב "תעמולה טרוריסטית וליבוי שנאה". דוגן היא אמנית ועיתונאית, שנאסרה בעקבות ציורה, המתאר את העיר נוסייבין (Nusaybin) עומדת בחרבונה, מקושטת בדגל טורקיה. שרלוט בלייכר כותבת על עבודות הכלא של האמנית, הרישומים החבויים, שהוצגו לציבור לראשונה בביאנלה הקודמת של ברלין.

מאמר מאת שרלוט בלייכר ספטמבר 11, 2022

BB11 Zehra Doğan_installation view_05 small.jpg

[1]

זהרה דוגן, רישומים חבויים (Dizî Xêzên), 2018-2020

עיפרון פחם ועט מרקר על גבי מכתב שנשלח אל האמנית. מבט הצבה (פרט, הביאנלה ה-11 של ברלין, מכון KW לאמנות עכשווית, 5.5-1.11.2020
באדיבות זהרה דוגן. צילום: סילקה בריל

דנגבי (dengbêj) הוא מונח כורדי המורכב מהמילים 'דנג' (קול) ו'ביי' (צורת ההווה של 'לספר'). זוהי מסורת סיפור סיפורים של הכורדים, שמשמשת להעברת נרטיבים מדור לדור בשפתם המושקטת. ¹ עבודתה של [זהרה דוגן](#) [2] הרישומים החבויים (Xêzên Dizî) היא תוצאה ממשית של מאמצי האמנית להעביר נרטיב שיספר את סיפור המאסר שלה ושל אחרים, כמו גם הרדיפה המתמשכת של העם הכורדי.

[3] [BB11 Zehra Doğan_installation view_02 small.jpg](#)

[4]

זהרה דוגן, רישומים חבויים (Dizî Xêzên), 2018-2020

עיפרון פחם ועט מרקר על גבי מכתב שנשלח אל האמנית מחברה. מבט הצבה (פרט, הביאנלה ה-11 של ברלין, מכון KW לאמנות עכשווית, 5.5-1.11.2020
באדיבות זהרה דוגן. צילום: סילקה בריל

זהרה דוגן היא אמנית כורדית, כותבת ואקטיביסטית ממדיארבקיר (Mediyarbakir) שבטורקיה, החיה כעת בלונדון. עבודתה העיתונאית הובילה אותה לעיר נוסייבין (Nusaybin) במחוז הכורדי בדרום מזרח טורקיה, שהייתה נתונה תחת עוצר בשנת 2016 עקב עימותים בין צבא טורקיה ומפלגת העובדים הכורדית (PKK). ציור של דוגן, המתאר את העיר ההרוסה מקושטת בדגלי טורקיה, הוא שהביא למעצרה. הציור מבוסס על תצלום שהיא ראתה ברשת האינטרנט. הוא שותף בידי חשבונות פרו-טורקיים שטענו לניצחון במערכה. 2. אחרי חמישה חודשי מעצר לפני משפט, היא שוחררה בפיקוח שופט, ונידונה בהמשך לשנתיים ועשרה חודשים בבית הסוהר אמד (Amed), עקב 'תעמולת טרור וחרחור שנאה'. 3. היא התחילה לעבוד על הרישומים החבויים במשך תקופת מאסר שנייה זו.

העבודה הוצגה לקהל לראשונה בביאנלה האחרונה של ברלין, במכון KW. טקסט הקיר שליווה את העבודה הצביע על כך שהטנקים הטורקיים בנוסייבין הם תוצרת גרמניה. המדיניות הגרמנית כלפי הפלישה הטורקית לאזורים כורדיים בצפון-מזרח סוריה ומכירות הנשק הנרחבות לטורקיה ספגו ביקורת בשנה האחרונה. 4. באוקטובר 2019, האמנית היטו שטיירל (Steyerl) והמוזיקאית הקולנוענית (Jendreyko) ינדרייקו אנינה השחקנית עם בשיתוף, (Netirk) נטירק הייה והמוזיקאית הקולנוענית

למדעי המדינה בילגין איאטה (Ayata) העלו מיצג שכונהנשים למען רוג'בה (Women for Rojava), שעסק בנושאים העומדים בפני הקהילה הכורדית באזורים הכורדיים של טורקיה וסוריה, וגם בפני הפליטים הכורדיים הנמצאים עכשיו בגרמניה. המיצג כלל דרישה של שטיירל שמוסדות אמנות גרמניים הנתמכים בידי המדינה יפסיקו להציג את עבודותיה עד שהמדיניות הממשלתית כלפי מצב זה תשתנה. נטירק, המשחקת את עצמה במיצג כפליטה כורדית, אומרת לשטיירל, המגלמת את פלוריאן, חבר מפלגת הנוצרים הדמוקרטים של אנגלה מרקל:

"אם לא היית חושש שאנשים כמוני יבואו לכאן, ארדואן לא היה מרגיש כל כך נוח להשליך אנשים לכלא."

[5] [4. Berliner Herbstsalon | Women for Rojava | Intervention](#)

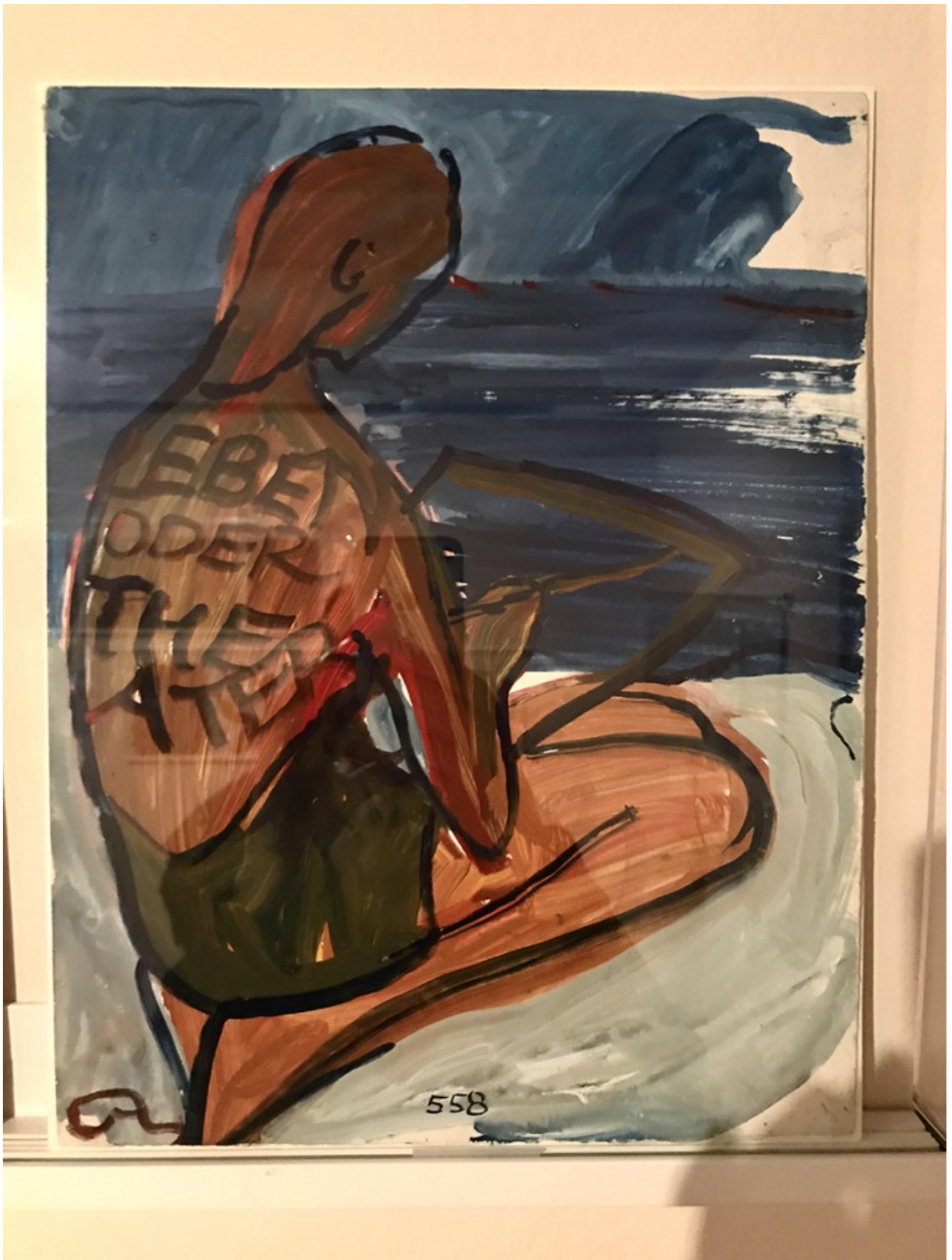
Video of 4. Berliner Herbstsalon | Women for Rojava | Intervention
Intervention for the opening des 4. Berliner Herbstsalons 'Women for Rojava' by Bilgin Ayata, Heja Netirk, Hito Steyerl and Anina Jendreyko

התערבות, עבור הפתיחה של ה-Herbstsalons Berliner "נשים למען רוג'בה" בילגין איאטה, הייה נטירק, היטו שטיירל ואנינה יינדרייקו

העבודתרישומים חבויים מורכבת מ-130 דפים של נייר חום, שכל אחד מהם מכיל רישומים בפחם ובעיפרון צבעוני, לצד טקסט בכורדית. נסיבות יצירת העבודה, ואופייה הנרטיבי לאורך כמה דפי A4, מזכיר את עבודתה של שרלוט סלומון (Salomon) חיים? או תיאטרון? (Leben? oder Theatre?).⁵ בעוד שבעבודתה של סלומון הצופה מובל דרך סיפור שמשלב את הפוטנציאל שבדמיונה של נערה צעירה במציאות המזוועה של המשטר הנאצי, הקריאה בסיפור של דוגן אינה מותירה מקום לבדיון. תוצאת הדבקות האמנותית של שתי הנשים היא עבודות שלא רק התריסו כנגד סיכויי ההישרדות אלא גם בעצמן היו לעדויות להתנסויות הייחודיות שלהן בעוולות עמוקות וחשוכות.

[6] [SMALL.jpg](#)

[7]
חיים? או תיאטרון? הרישום הסופי, 1941-1942, גואש על נייר, 32.5X25 ס"מ
צולם בידי שרלוט בלייכר בתערוכה "חיים? או תיאטרון?" במוזיאון היהודי בלונדון, 2019

סלומון נאלצה להחביא את היצירה העצומה שלה מהמשטר הנאצי, ודוגן אף היא הייתה צריכה להסתיר את עבודתה מפני שומרי הכלא. היא מסבירה את המרכיב 'החבוי' של העבודה בדף הטקסט הראשון, המלווה רישום פחם בו היא נראית רוכנת על פיסת נייר:

הרישום אסור כאן, אבל מצאתי דרך לעקוף את האיסור: חברתי נאז אוקי (Oke) שולחת לי מכתבים ומשאירה את צדו האחורי של הנייר ריק. כל לילה אני רושמת בהיחבא על גב הנייר ושולחת את הדפים חזרה, גם כן בהסתר. אני מקווה שהרישומים יגיעו אליך.

[8] [Zehra-Doghan-Detail small.jpg](#)

Di kuguse de giroke ji Bahar e
 Bahar 28 salîye û di zarokên wê he-
 Agin (10) û Rîngar (2). Agin ji zarokên
 nîkari li cem dayika xwe bibe. Rîngar
 Rîngar li cem dayika xwe ye.
 Bahar, jiyaneh kûr û dirêj.
 Jiber kû li cîlê hererî fêti - Harro-
 buye, 2 sal û ne bûkîm girt.
 Nîha ji malbata xwe û qîza xwe
 dure û her ewer li heyalê xwe di-
 xew dibe.

Cîrha Bahar dîdîrêje -
 Zarokêna wê bi zahmet derbas bû.
 Qawa ew dîrêde salî bû, dayika wê
 û zarokê dî xwe hişt û tevlî
 gerilla bû. Bawê wê ji di zindanê
 de bû. Bahar bi tîrê serê xwe û
 bi wê zarokatiya xwe ew 4 xûşkû
 birayê xwe mezin, kr. Bawê wan
 jî 12 sala azad bû lê jîka wan
 pîr dereng bû bu.

Gend salê
 ji dayika
 wan, tû
 oqatî
 naye.

[9] פרט מההצבה
צולם בידי שרלוט בלייכר בביאנלה ה-11 של ברלין, מכון KW לאמנות עכשווית

הסדרה מתחילה בכניסתה של דוגן לכלא ובתיאור האירוע שהוביל למעצרה. הדף האחרון בעבודה מציג את שחרורה - 'חשתי כמו ציפור שבורת כנפיים. הייתי אבודה - לא חופשיה ולא אסירה'. על הדפים שבין שתי נקודות אלו אין חותמת זמן ספציפית, והתוכן נע בין דיווחים על השגרה שלה ותצפיותיה מבית הסוהר, סיפורים של חברותיה לתא ושל אסירות לשעבר והמאבק שמספק תובנה עמוקה יותר אל תוך המלחמה הארוכה העומדת בפני הקהילה הכורדית. העבודה 'רשומים חבויים' היא עבודת אמנות, יומן, ספר היסטוריה, מיזם עיתונאי וגם ראייה.

הטקסט המלווה את עבודתה של דוגן בביאנלה של ברלין מסווג אותה כרומן גרפי, אולם המילה 'גרפי' מקבלת כאן עוד משמעות. בין תמונות מעודדות של דוגן וחברותיה מבצעות פעולות יום-יומיות ביחד, ישנם גם רישומים של גופים קשורים כהכנה לעינויים, או סצנה שבה הגופה כבר איננה, ונראות רק שאריות דם. המשפטים המלווים את הדימויים הגרפיים כתובים בפשטות, אך הם עתירי פרטים, כולל שמות ומספרים. תוך שיטוט בעבודה הצופה מוצא את עצמו תווה, 'חיים, או תיאטרון?' למרות הסיווג כרומן, אין שום דבר בדיוני בתוכן העבודה.

לפני מעצרה, דוגן הקימה את סוכנות הידיעות JINHA [10], ביחד עם עוד חמש נשים. צוות ערוץ החדשות המקוון הורכב כולו מנשים והחדשות היומיות עסקו בנושאים הקשורים לנשים. אחת המייסדות ציינה בראיון את הצורך באלטרנטיבה להתניה הנרחבת של נשים באזור כאחת הסיבות להקמת JINHA. ביולי 2020, נשים לקחו חלק בקמפיין ברשתות החברתיות, #blackandwhitechallenge, שהיה אמור לעורר מודעות ולהראות הזדהות עם קורבנות רצח הנשים המתמשך בטורקיה. למרות הקמפיין ברשתות החברתיות, ברור כיום שמצב הנשים בטורקיה לא השתפר. אי לכך, אין זה מפתיע שלקראת סוף 2016, זמן קצר אחרי מעצרה הראשון של דוגן, אתר JINHA נסגר והוחרם על ידי השלטון בטורקיה. 8 אולם, בתחילת השנה הנוכחית, הסוכנות הצליחה להיפתח מחדש, תחת השם JINHA NU, כלומר JINHA החדשה. 9 הסוכנות התחילה שוב לחלוק סיפורים של נשים שמאבקות נמשכו והעמיקו.

בדפיה של דוגן הנשים מקבלות קול מרכזי. עוד בהתחלה, כשהתייחסה לתגובות של כורדים בעקבות שורה של תקיפות ב-2015, היא הצהירה: 'נשים הובילו את ההתנגדות הזאת', ואחר כך הוסיפה: 'במלחמה זו, האימהות הן שסבלו יותר מכל אחד אחר'. לאורך הדפים, היא מציגה לצופים כמה מהדמויות שאיתן בילתה בתא, להן היא מקפידה לקרוא 'Comrades'. בנוסף לעוצמה שבסיפורה המזעזע של כל אישה, יש תמונות שלוכדות את התחושה החזקה של קהילה בין כולן - דימויים של הנשים קוראות שירה זו לזו, מטפלות בחולות, ומייצרות צעצועים עבור תינוקה של אחת מהן, החיה עמן בתא. גם במצבים הקשים ביותר, הנשים מצליחות להסתדר, היא כותבת.

תחושות של תקווה, כוח ועמידות מלוות את הסיפורים על עינויים, אונס ומוות. עצם היצירה של רישומים חבויים היא פעולה של התרסה. קיומה של העבודה הוא הבטחה שהסיפורים יועברו הלאה ושרצון האנשים להתנגד ישתמר. אחרי שדוגן השתחררה מבית הסוהר היא נאלצה לעזוב את טורקיה, וכעת היא חיה בלונדון. עכשיו, כשאין ביכולתה להיות ממשית על אדמת מולדתה, האמנות שלה הפכה לאמצעי להתנגדות מרחוק.

[11] [Zehra Doğan - Berlin Biennale 2020](#)

Video of Zehra Doğan - Berlin Biennale 2020
Zehra Doğan work Xêzên Dizî (The Hidden Drawings) at the Berlin Biennale, 4 September 2020.
Video by Kedistan

עבודתה של זהרה דוגן "ה'רשומים החבויים" בביאנלה של ברלין, 4.9.2020
ידיאו: קדיסטן

- , accessed 16.11.2020[12]
2. האתר הרשמי של זהרה דוגן: <https://zehradogan.net/home/>, accessed 17.11.2020[13]
3. שם
4. Natalie Muller, 'German arms exports to Turkey at highest level since 2005', Deutsche Welle, 17 October 2019, <https://www.dw.com/en/german-arms-exports-to-turkey-at-highest-level-since-2005/a-50866242>, accessed 18.11.2020 [14]
5. העבודה "חיים? או תיאטרון?" של שרלוט סלומון נמצאת באוסף המוזיאון להיסטוריה יהודית באמסטרדם. accessed 18.11.2020 [15] <https://jck.nl/en/exhibition/charlotte-salomon-life-or-theatre>
6. Norma Costello, "Interview: Meet the Women of JINHA, the Kurdish All-Female News Agency," Vice, 22 January 2016, <https://www.vice.com/en/article/pp4xpb/inside-a-kurdish-all-female-news-agency-765>, accessed 18.11.2020 [16]
7. Black and White campaign highlights femicide in Turkey," BBC, 30 July, 2016, accessed 18.11.2020[17] <https://www.bbc.com/news/blogs-news-from-elsewhere-53596483>
8. Alexandra Sims, "Turkish Authorities Shut Down First Kurdish All-female News Agency," The Independent, 1 November 2016, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/turkish-authorities-shut-down-first-kurdish-all-female-news-agency-a7390766.html>, accessed 18.11.2020 [18]
9. "NujinHU, a New Voice for Women in the Middle East", ANF News, 6.01.2021, <https://anfenglish.com/women/nujinha-a-new-voice-for-women-in-the-middle-east-49150>, accessed 24.08.21 [19]

Source URL:
<http://tohumagazine.com/he/article/%D7%94%D7%A8%D7%99%D7%A9%D7%95%D7%9E%D7%99%D7%9D-%D7%94%D7%97%D7%91%D7%95%D7%99%D7%99%D7%9D-%D7%A9%D7%9C-%D7%96%D7%94%D7%A8%D7%94-%D7%93%D7%95%D7%92%D7%9F>

Links

- [1] https://tohumagazine.com/sites/default/files/BB11%20Zehra%20Do%C4%9Fan_installation%20view_05%20small.jpg
- [2] <https://zehradogan.net/>
- [3] <http://tohumagazine.com/he/file/bb11-zehra-do%C4%9Faninstallation-view02-small.jpg>
- [4] https://tohumagazine.com/sites/default/files/BB11%20Zehra%20Do%C4%9Fan_installation%20view_02%20small.jpg
- [5] <http://tohumagazine.com/he/file/4-berliner-herbstsalon-women-rojava-intervention>
- [6] <http://tohumagazine.com/he/file/small.jpg-0>
- [7] <https://tohumagazine.com/sites/default/files/SMALL.jpg>
- [8] <http://tohumagazine.com/he/file/zehra-doghan-detail-small.jpg>
- [9] <https://tohumagazine.com/sites/default/files/Zehra-Doghan-Detail%20small.jpg>
- [10] <https://jinhaagency.com/en>
- [11] <http://tohumagazine.com/he/file/zehra-do%C4%9Fan-berlin-biennale-2020>
- [12] <https://journals.openedition.org/ejts/4055>
- [13] <https://zehradogan.net/home/>
- [14] <https://www.dw.com/en/german-arms-exports-to-turkey-at-highest-level-since-2005/a-50866242%20accessed%2018.11.2020>
- [15] <https://jck.nl/en/exhibition/charlotte-salomon-life-or-theatre%20accessed%2018.11.2020>
- [16] <https://www.vice.com/en/article/pp4xpb/inside-a-kurdish-all-female-news-agency-765>
- [17] <https://www.bbc.com/news/blogs-news-from-elsewhere-53596483>
- [18] <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/turkish-authorities-shut-down-first-kurdish-all-female-news-agency-a7390766.html>
- [19] <https://anfenglish.com/women/nujinha-a-new-voice-for-women-in-the-middle-east-49150>